

Viri sevanj na Ol in osnove varstva pred sevanji

Uroš Čotar, univ. dipl. fiz.,
odgovorna oseba za varstvo pred sevanji
Onkološki Inštitut, Ljubljana

Namen

- Seznanitev s sevanjem in viri sevanj na OI
- Odpravimo strah pred sevanjem
- Namen ni prepričevanje, da je sevanje škodljivo ali koristno

Vsebina

- Osnove o sevanju
- Viri sevanj na OI
- Zaščita pred sevanjem
- Območja s povišanim sevanjem

Vse seva!

- Kozmično sevanje, direktno sevanje iz zemlje (naravna radioaktivnost), ingestija s hrano: $\sim 1/2$ letne doze
- Inhalacija radona: $\sim 1/2$ letne doze
- Umetni viri (medicina, industrija): $< 10\%$
- Letna doza v Sloveniji 2-3 mSv

Neionizirajoče sevanje

- **dolgi valovi:** električna napeljava (50Hz)
- **radijski valovi:** radio, TV, mobitel, radijski oddajniki
- **mikrovalovi:** mikrovalovne pečice
- **IR svetloba:** toplota telesa, žarnica na volframovo nitko 95%, IR laser (CD, DVD)
- **vidna svetloba:** vse vidne barve mavrice

Ionizirajoče sevanje

■ Svetloba:

- **UV:** del sončevega spektra, ki je odgovoren za porjavitev kože, Hg žarnice (solarij), varjenje, excimer laserji za operacije roženice
- **Röntgenski (X) žarki:** röntgenski aparati, katodne cevi (TV, CRT monitor), Linac
- **γ žarki:** radioaktivna jedra atomov

■ Delci: α , β , n

Kaj mislimo z izrazom “naprava seva” ali “sevanje je prisotno”?

- Gre za ionizirajoče sevanje
- RTG aparat ali Linac je vključen in deluje
- Radioaktivni vir je izven zaščitnega vsebnika ali brez zaščite
- Nivo sevanja je precej višji kot nekajkratno naravno ozadje

Merske enote

- Gy (Gray) = J/kg
- Sv (Sievert) = J/kg za (uporablja se za računanje efektivne doze v telesu z upoštevanjem vrste sevanja in občutljivosti organov)
- Sv/h (Gy/h): hitrost doze (nivo sevanja)
- Uporabljajo se manjše enote: nSv/h, μ Sv/h, mSv/h, μ Sv, mSv
- $1 \text{ Sv} = 1000 (10^3) \text{ mSv} = 1\,000\,000 (10^6) \mu\text{Sv} = 1\,000\,000\,000 (10^9) \text{ nSv}$

Primeri

- hitrost doze v naravi (Slovenija): $0.05 - 0.2 \mu\text{Sv/h}$
- efektivna doza v naravi: $2 - 3 \text{ mSv/leto}$, dnevna doza $5-10 \mu\text{Sv}$
- polet čez ocean: $50 \mu\text{Sv}$
- obisk Postojnske jame: $50-300 \mu\text{Sv}$
- medicinska diagnostika 1 mSv/leto (povprečje)
- medicinska terapija: $50 - 200 \text{ Gy!!!}$ (To je lahko tudi smrtna doza)
- zakonske omejitve: 1 mSv/leto za prebivalce, 20mSv/leto za profesionalce
- posledice sevanja: 50 mSv sprememba krvne slike; $1 - 6 \text{ Sv}$ opekline, bruhanje, izpadanje las, odpoved imunskega sistema; nad 6 Sv smrt

Primeri na Ol (povzeto po OVID)

- TLD: stavba D, E, H: 0.03 mSv, C: 0.06 mSv mesečno
- delo s pacientom, ki ima apliciran radiofarmak: 0.01 mSv (cel dan)
- intervencija na NM (reševanje pacienta): približno 0.1 - 0.2 mSv
- Delo pri cisternah: 0.1 mSv
- Delo v jodovih sobah: 0.01 mSv

Posledica

- Doze so zanemarljivo majhne, praktično nemerljive
- Osebe ni ogroženo

Razvrstitev po trajanju sevanja

- Radioaktivni izotopi: stalno sevajo, dokler ne razapdejo (NM, BRT)
- Aparati s pospeševalno cevjo: sevajo samo takrat, ko so vključeni (RTG, Linac)
- MRI, UZ in γ kamere niso viri IO sevanja

Uporaba

- Diagnostika
- Terapija
- Interne kalibracije, preizkušanje naprav
- Raziskovalna dejavnost

Odprti viri (open sources)

- Oddelek nuklearne medicine: priprava radiofarmaka, diagnostika in terapija (največ Tc-99m, I-131, F-18)
- Oddelek brahiradioterapije: terapija (I-131)
- Značilnost: sevajo stalno, dokler ne razpadejo
- Pacient po koncu posega seva.

PET-CT

Radioaktivni odpadki – skladiščenje

Radioaktivni odpadki - tekoči

- Hranjenje minimalno 2 meseca
- Odvzem vzorcev in merjenje specifične aktivnosti (zakonsko določilo UV1, tabela 3)
- Izpust

Zaprta viri (sealed sources)

■ Diagnostika:

- stacionarni rentgen, CT, mamograf, premični rentgen, mamotom

■ Terapija

- linearni pospeševalnik - Linac
- terapevtski rentgen (Gulmay)
- radioizotopi: TRT Co-60 (ni več na OI), BRT Ir-192 in Sr-90

■ Interne kalibracije in preizkušanje naprav (NM):

- γ kamere: Co-57, Cs-137, Ba-133
- PET/CT: Na-22, Ga-68

■ Raziskave:

- Rentgen: Gulmay Darpac 2000

Značilnosti

- Sami po sebi ne sevajo (v prostoru ni sevanja, ko je aparat izključen)! →
- → Dostop je možen tudi za nesevalne delavce
- Ni kontaminacije
- Ni radioaktivnih odpadkov
- Pacient po koncu posega ne seva.

Stacionarni rentgenski aparati

CT – računalniška tomografija

Mamografija

Premični aparati

Philips Practix 400 – intenziva

Brahiradioterapija (BRT)

- Brahiradioterapija (BRT) = zdravljenje z radioaktivnimi viri na telesu ali v telesu
- Izotopi (radija ni več):
  - Sr-90 (β sevalec)
  - Ir-192 (γ sevalec)
- Značilnost: stalno sevajo
- Pacient po koncu posega ne seva – vir odstranimo

Napravi za PDR in HDR

Teleradioterapija (TRT)

- Zdravljenje z obsevanjem na daljavo
- Oprema na Onkološkem inštitutu
  - 8 Linacov
  - 1 300kV RTG (Gulmay)
  - 3 simulatorji
- Pacient po koncu posega ne seva.

Linearni pospeševalnik Varian

Raziskovalni RTG - Gulmay Darpac 2000

Kalibrirani zaprti viri za interne kalibracije

3 načini ščitenja pred sevanjem

- Čas
- Razdalja
- Ščit

Zaščita pred sevanjem

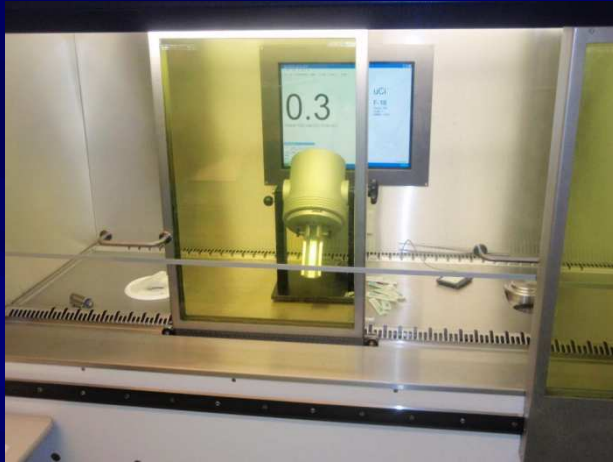
- Predpisana glede na dejavnost
- RTG: zaščitno Pb steklo ali tanka stena
- γ : zaščitna obleka ne pomaga (ščiti nas samo pred kontaminacijo), Pb plašč je primeren samo za Tc-99m, za ostale vire pa ne, zato zmanjšamo čas zadrževanja na minimum in povečamo razdaljo do vira na maksimum
- β : nekaj mm plastike
- Linac: 1 m betona

Kaj ni zaščita pred sevanjem?

Primeri zaščite

Območja s povišanim sevanjem

■ Nadzorovano območje:

- Posebej označeno z znakom (POZOR SEVANJE)
- Vstop je nadzorovan
- Prostor z RTG napravo, prostori z radioaktivnimi viri (cel NM, BRT jod), prostor obsevalnega aparata + klet + travnik

■ Opazovano območje – tu posebnih omejitev ni - nadzorni prostori aparatov

Oznake POZOR SEVANJE

Povzetek

- Prejete doze pri delu na OI so nizke (razen na NM) – tveganje za sevalne posledice je majhno, delo je varno
- Prejete doze za nesevalne delavce so nemerljive, ni potrebno razvrščanje med sevalce
- Pozorni moramo biti na oznake, ki označujejo povišano sevanje
- Upoštevati moramo navodila osebja oddelka (gibanje po oddelku, možnost kontaminacije, časovni plani obsevanja)
- Seva samo pacient, ki pride iz NM (tudi BRT-jod), ostali pacienti iz drugih oddelkov (RTG, BRT in TRT pa ne)

Hvala lepa za pozornost!

Vprašanja?

Viri sevanj na Ol in osnove varstva pred sevanji

Uroš Čotar, univ. dipl. fiz.,
odgovorna oseba za varstvo pred sevanji
Onkološki Inštitut, Ljubljana

Namen

- Seznanitev s sevanjem in viri sevanj na OI
- Odpravimo strah pred sevanjem
- Namen ni prepričevanje, da je sevanje škodljivo ali koristno

Vsebina

- Osnove o sevanju
- Viri sevanj na OI
- Zaščita pred sevanjem
- Območja s povišanim sevanjem

Vse seva!

- Kozmično sevanje, direktno sevanje iz zemlje (naravna radioaktivnost), ingestija s hrano: $\sim 1/2$ letne doze
- Inhalacija radona: $\sim 1/2$ letne doze
- Umetni viri (medicina, industrija): $< 10\%$
- Letna doza v Sloveniji 2-3 mSv

Neionizirajoče sevanje

- **dolgi valovi:** električna napeljava (50Hz)
- **radijski valovi:** radio, TV, mobitel, radijski oddajniki
- **mikrovalovi:** mikrovalovne pečice
- **IR svetloba:** toplota telesa, žarnica na volframovo nitko 95%, IR laser (CD, DVD)
- **vidna svetloba:** vse vidne barve mavrice

Ionizirajoče sevanje

■ Svetloba:

- **UV:** del sončevega spektra, ki je odgovoren za porjavitev kože, Hg žarnice (solarij), varjenje, excimer laserji za operacije roženice
- **Röntgenski (X) žarki:** röntgenski aparati, katodne cevi (TV, CRT monitor), Linac
- **γ žarki:** radioaktivna jedra atomov

■ Delci: α , β , n

Kaj mislimo z izrazom “naprava seva” ali “sevanje je prisotno”?

- Gre za ionizirajoče sevanje
- RTG aparat ali Linac je vključen in deluje
- Radioaktivni vir je izven zaščitnega vsebnika ali brez zaščite
- Nivo sevanja je precej višji kot nekajkratno naravno ozadje

Merske enote

- Gy (Gray) = J/kg
- Sv (Sievert) = J/kg za (uporablja se za računanje efektivne doze v telesu z upoštevanjem vrste sevanja in občutljivosti organov)
- Sv/h (Gy/h): hitrost doze (nivo sevanja)
- Uporabljajo se manjše enote: nSv/h, μ Sv/h, mSv/h, μ Sv, mSv
- $1 \text{ Sv} = 1000 (10^3) \text{ mSv} = 1\,000\,000 (10^6) \mu\text{Sv} = 1\,000\,000\,000 (10^9) \text{ nSv}$

Primeri

- hitrost doze v naravi (Slovenija): $0.05 - 0.2 \mu\text{Sv/h}$
- efektivna doza v naravi: $2 - 3 \text{ mSv/leto}$, dnevna doza $5-10 \mu\text{Sv}$
- polet čez ocean: $50 \mu\text{Sv}$
- obisk Postojnske jame: $50-300 \mu\text{Sv}$
- medicinska diagnostika 1 mSv/leto (povprečje)
- medicinska terapija: $50 - 200 \text{ Gy!!!}$ (To je lahko tudi smrtna doza)
- zakonske omejitve: 1 mSv/leto za prebivalce, 20mSv/leto za profesionalce
- posledice sevanja: 50 mSv sprememba krvne slike; $1 - 6 \text{ Sv}$ opekline, bruhanje, izpadanje las, odpoved imunskega sistema; nad 6 Sv smrt

Primeri na Ol (povzeto po OVID)

- TLD: stavba D, E, H: 0.03 mSv, C: 0.06 mSv mesečno
- delo s pacientom, ki ima apliciran radiofarmak: 0.01 mSv (cel dan)
- intervencija na NM (reševanje pacienta): približno 0.1 - 0.2 mSv
- Delo pri cisternah: 0.1 mSv
- Delo v jodovih sobah: 0.01 mSv

Posledica

- Doze so zanemarljivo majhne, praktično nemerljive
- Osebe ni ogroženo

Razvrstitev po trajanju sevanja

- Radioaktivni izotopi: stalno sevajo, dokler ne razapdejo (NM, BRT)
- Aparati s pospeševalno cevjo: sevajo samo takrat, ko so vključeni (RTG, Linac)
- MRI, UZ in γ kamere niso viri IO sevanja

Uporaba

- Diagnostika
- Terapija
- Interne kalibracije, preizkušanje naprav
- Raziskovalna dejavnost

Odprti viri (open sources)

- Oddelek nuklearne medicine: priprava radiofarmaka, diagnostika in terapija (največ Tc-99m, I-131, F-18)
- Oddelek brahiradioterapije: terapija (I-131)
- Značilnost: sevajo stalno, dokler ne razpadejo
- Pacient po koncu posega seva.

PET-CT

Radioaktivni odpadki – skladiščenje

Radioaktivni odpadki - tekoči

- Hranjenje minimalno 2 meseca
- Odvzem vzorcev in merjenje specifične aktivnosti (zakonsko določilo UV1, tabela 3)
- Izpust

Zaprta viri (sealed sources)

■ Diagnostika:

- stacionarni rentgen, CT, mamograf, premični rentgen, mamotom

■ Terapija

- linearni pospeševalnik - Linac
- terapevtski rentgen (Gulmay)
- radioizotopi: TRT Co-60 (ni več na OI), BRT Ir-192 in Sr-90

■ Interne kalibracije in preizkušanje naprav (NM):

- γ kamere: Co-57, Cs-137, Ba-133
- PET/CT: Na-22, Ga-68

■ Raziskave:

- Rentgen: Gulmay Darpac 2000

Značilnosti

- Sami po sebi ne sevajo (v prostoru ni sevanja, ko je aparat izključen)! →
- → Dostop je možen tudi za nesevalne delavce
- Ni kontaminacije
- Ni radioaktivnih odpadkov
- Pacient po koncu posega ne seva.

Stacionarni rentgenski aparati

CT – računalniška tomografija

Mamografija

Premični aparati

Philips Practix 400 – intenziva

Brahiradioterapija (BRT)

- Brahiradioterapija (BRT) = zdravljenje z radioaktivnimi viri na telesu ali v telesu
- Izotopi (radija ni več):
  - Sr-90 (β sevalec)
  - Ir-192 (γ sevalec)
- Značilnost: stalno sevajo
- Pacient po koncu posega ne seva – vir odstranimo

Napravi za PDR in HDR

Teleradioterapija (TRT)

- Zdravljenje z obsevanjem na daljavo
- Oprema na Onkološkem inštitutu
  - 8 Linacov
  - 1 300kV RTG (Gulmay)
  - 3 simulatorji
- Pacient po koncu posega ne seva.

Linearni pospeševalnik Varian

Raziskovalni RTG - Gulmay Darpac 2000

Kalibrirani zaprti viri za interne kalibracije

3 načini ščitenja pred sevanjem

- Čas
- Razdalja
- Ščit

Zaščita pred sevanjem

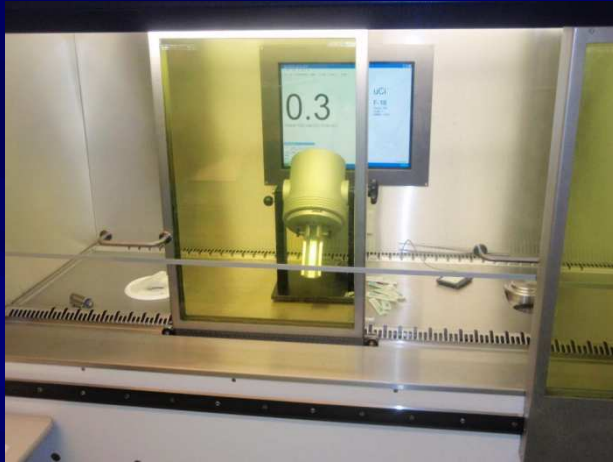
- Predpisana glede na dejavnost
- RTG: zaščitno **Pb steklo** ali tanka stena
- γ : zaščitna obleka **ne pomaga** (ščiti nas samo pred **kontaminacijo**), Pb plašč je primeren samo za Tc-99m, za ostale vire pa ne, zato zmanjšamo čas zadrževanja na minimum in povečamo razdaljo do vira na maksimum
- β : nekaj **mm plastike**
- Linac: **1 m betona**

Kaj ni zaščita pred sevanjem?

Primeri zaščite

Območja s povišanim sevanjem

■ Nadzorovano območje:

- Posebej označeno z znakom (POZOR SEVANJE)
- Vstop je nadzorovan
- Prostor z RTG napravo, prostori z radioaktivnimi viri (cel NM, BRT jod), prostor obsevalnega aparata + klet + travnik

■ Opazovano območje – tu posebnih omejitev ni - nadzorni prostori aparatov

Oznake POZOR SEVANJE

Povzetek

- Prejete doze pri delu na OI so nizke (razen na NM) – tveganje za sevalne posledice je majhno, delo je varno
- Prejete doze za nesevalne delavce so nemerljive, ni potrebno razvrščanje med sevalce
- Pozorni moramo biti na oznake, ki označujejo povišano sevanje
- Upoštevati moramo navodila osebja oddelka (gibanje po oddelku, možnost kontaminacije, časovni plani obsevanja)
- Seva samo pacient, ki pride iz NM (tudi BRT-jod), ostali pacienti iz drugih oddelkov (RTG, BRT in TRT pa ne)

Hvala lepa za pozornost!

Vprašanja?

Viri sevanj na Ol in osnove varstva pred sevanji

Uroš Čotar, univ. dipl. fiz.,
odgovorna oseba za varstvo pred sevanji
Onkološki Inštitut, Ljubljana

Namen

- Seznanitev s sevanjem in viri sevanj na OI
- Odpravimo strah pred sevanjem
- Namen ni prepričevanje, da je sevanje škodljivo ali koristno

Vsebina

- Osnove o sevanju
- Viri sevanj na OI
- Zaščita pred sevanjem
- Območja s povišanim sevanjem

Vse seva!

- Kozmično sevanje, direktno sevanje iz zemlje (naravna radioaktivnost), ingestija s hrano: $\sim 1/2$ letne doze
- Inhalacija radona: $\sim 1/2$ letne doze
- Umetni viri (medicina, industrija): $< 10\%$
- Letna doza v Sloveniji 2-3 mSv

Neionizirajoče sevanje

- **dolgi valovi:** električna napeljava (50Hz)
- **radijski valovi:** radio, TV, mobitel, radijski oddajniki
- **mikrovalovi:** mikrovalovne pečice
- **IR svetloba:** toplota telesa, žarnica na volframovo nitko 95%, IR laser (CD, DVD)
- **vidna svetloba:** vse vidne barve mavrice

Ionizirajoče sevanje

■ Svetloba:

- UV: del sončevega spektra, ki je odgovoren za porjavitev kože, Hg žarnice (solarij), varjenje, excimer laserji za operacije roženice
- Röntgenski (X) žarki: röntgenski aparati, katodne cevi (TV, CRT monitor), Linac
- γ žarki: radioaktivna jedra atomov

■ Delci: α , β , n

Kaj mislimo z izrazom “naprava seva” ali “sevanje je prisotno”?

- Gre za ionizirajoče sevanje
- RTG aparat ali Linac je vključen in deluje
- Radioaktivni vir je izven zaščitnega vsebnika ali brez zaščite
- Nivo sevanja je precej višji kot nekajkratno naravno ozadje

Merske enote

- Gy (Gray) = J/kg
- Sv (Sievert) = J/kg za (uporablja se za računanje efektivne doze v telesu z upoštevanjem vrste sevanja in občutljivosti organov)
- Sv/h (Gy/h): hitrost doze (nivo sevanja)
- Uporabljajo se manjše enote: nSv/h, μ Sv/h, mSv/h, μ Sv, mSv
- $1 \text{ Sv} = 1000 (10^3) \text{ mSv} = 1\,000\,000 (10^6) \mu\text{Sv} = 1\,000\,000\,000 (10^9) \text{ nSv}$

Primeri

- hitrost doze v naravi (Slovenija): 0.05 - 0.2 $\mu\text{Sv/h}$
- efektivna doza v naravi: 2 - 3 mSv/leto, dnevna doza 5-10 μSv
- polet čez ocean: 50 μSv
- obisk Postojnske jame: 50-300 μSv
- medicinska diagnostika 1 mSv/leto (povprečje)
- medicinska terapija: 50 - 200 Gy!!! (To je lahko tudi smrtna doza)
- zakonske omejitve: 1 mSv/leto za prebivalce, 20mSv/leto za profesionalce
- posledice sevanja: 50 mSv sprememba krvne slike; 1 - 6 Sv opekline, bruhanje, izpadanje las, odpoved imunskega sistema; nad 6 Sv smrt

Primeri na Ol (povzeto po OVID)

- TLD: stavba D, E, H: 0.03 mSv, C: 0.06 mSv mesečno
- delo s pacientom, ki ima apliciran radiofarmak: 0.01 mSv (cel dan)
- intervencija na NM (reševanje pacienta): približno 0.1 - 0.2 mSv
- Delo pri cisternah: 0.1 mSv
- Delo v jodovih sobah: 0.01 mSv

Posledica

- Doze so zanemarljivo majhne, praktično nemerljive
- Osebje ni ogroženo

Razvrstitev po trajanju sevanja

- Radioaktivni izotopi: stalno sevajo, dokler ne razapdejo (NM, BRT)
- Aparati s pospeševalno cevjo: sevajo samo takrat, ko so vključeni (RTG, Linac)
- MRI, UZ in γ kamere niso viri IO sevanja

Uporaba

- Diagnostika
- Terapija
- Interne kalibracije, preizkušanje naprav
- Raziskovalna dejavnost

Odprti viri (open sources)

- Oddelek nuklearne medicine: priprava radiofarmaka, diagnostika in terapija (največ Tc-99m, I-131, F-18)
- Oddelek brahiradioterapije: terapija (I-131)
- Značilnost: sevajo stalno, dokler ne razpadejo
- Pacient po koncu posega seva.

PET-CT

Radioaktivni odpadki – skladiščenje

Radioaktivni odpadki - tekoči

- Hranjenje minimalno 2 meseca
- Odvzem vzorcev in merjenje specifične aktivnosti (zakonsko določilo UV1, tabela 3)
- Izpust

Zaprta viri (sealed sources)

■ Diagnostika:

- stacionarni rentgen, CT, mamograf, premični rentgen, mamotom

■ Terapija

- linearni pospeševalnik - Linac
- terapevtski rentgen (Gulmay)
- radioizotopi: TRT Co-60 (ni več na OI), BRT Ir-192 in Sr-90

■ Interne kalibracije in preizkušanje naprav (NM):

- γ kamere: Co-57, Cs-137, Ba-133
- PET/CT: Na-22, Ga-68

■ Raziskave:

- Rentgen: Gulmay Darpac 2000

Značilnosti

- Sami po sebi ne sevajo (v prostoru ni sevanja, ko je aparat izključen)! →
- → Dostop je možen tudi za nesevalne delavce
- Ni kontaminacije
- Ni radioaktivnih odpadkov
- Pacient po koncu posega ne seva.

Stacionarni rentgenski aparati

CT – računalniška tomografija

Mamografija

Premični aparati

Philips Practix 400 – intenziva

Brahiradioterapija (BRT)

- Brahiradioterapija (BRT) = zdravljenje z radioaktivnimi viri na telesu ali v telesu
- Izotopi (radija ni več):
  - Sr-90 (β sevalec)
  - Ir-192 (γ sevalec)
- Značilnost: stalno sevajo
- Pacient po koncu posega ne seva – vir odstranimo

Napravi za PDR in HDR

Teleradioterapija (TRT)

- Zdravljenje z obsevanjem na daljavo
- Oprema na Onkološkem inštitutu
  - 8 Linacov
  - 1 300kV RTG (Gulmay)
  - 3 simulatorji
- Pacient po koncu posega ne seva.

Linearni pospeševalnik Varian

Raziskovalni RTG - Gulmay Darpac 2000

Kalibrirani zaprti viri za interne kalibracije

3 načini ščitenja pred sevanjem

- Čas
- Razdalja
- Ščit

Zaščita pred sevanjem

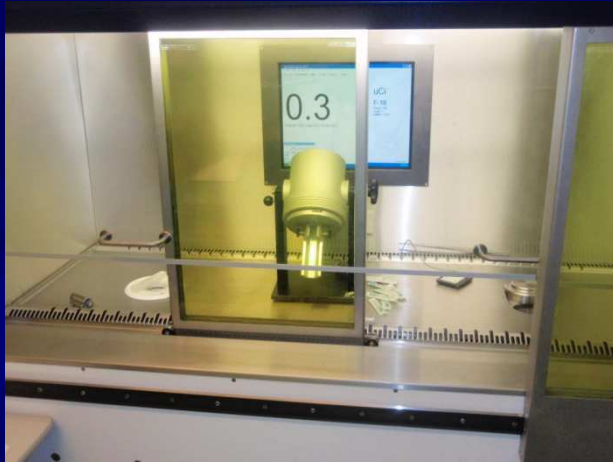
- Predpisana glede na dejavnost
- RTG: zaščitno **Pb steklo** ali tanka stena
- γ : zaščitna obleka **ne pomaga** (ščiti nas samo pred **kontaminacijo**), Pb plašč je primeren samo za Tc-99m, za ostale vire pa ne, zato zmanjšamo čas zadrževanja na minimum in povečamo razdaljo do vira na maksimum
- β : nekaj **mm plastike**
- Linac: **1 m betona**

Kaj ni zaščita pred sevanjem?

Primeri zaščite

Območja s povišanim sevanjem

■ Nadzorovano območje:

- Posebej označeno z znakom (POZOR SEVANJE)
- Vstop je nadzorovan
- Prostor z RTG napravo, prostori z radioaktivnimi viri (cel NM, BRT jod), prostor obsevalnega aparata + klet + travnik

■ Opazovano območje – tu posebnih omejitev ni - nadzorni prostori aparatov

Oznake POZOR SEVANJE

Povzetek

- Prejete doze pri delu na OI so nizke (razen na NM) – tveganje za sevalne posledice je majhno, delo je varno
- Prejete doze za nesevalne delavce so nemerljive, ni potrebno razvrščanje med sevalce
- Pozorni moramo biti na oznake, ki označujejo povišano sevanje
- Upoštevati moramo navodila osebja oddelka (gibanje po oddelku, možnost kontaminacije, časovni plani obsevanja)
- Seva samo pacient, ki pride iz NM (tudi BRT-jod), ostali pacienti iz drugih oddelkov (RTG, BRT in TRT pa ne)

Hvala lepa za pozornost!

Vprašanja?

Viri sevanj na Ol in osnove varstva pred sevanji

Uroš Čotar, univ. dipl. fiz.,
odgovorna oseba za varstvo pred sevanji
Onkološki Inštitut, Ljubljana

Namen

- Seznanitev s sevanjem in viri sevanj na OI
- Odpravimo strah pred sevanjem
- Namen ni prepričevanje, da je sevanje škodljivo ali koristno

Vsebina

- Osnove o sevanju
- Viri sevanj na OI
- Zaščita pred sevanjem
- Območja s povišanim sevanjem

Vse seva!

- Kozmično sevanje, direktno sevanje iz zemlje (naravna radioaktivnost), ingestija s hrano: $\sim 1/2$ letne doze
- Inhalacija radona: $\sim 1/2$ letne doze
- Umetni viri (medicina, industrija): $< 10\%$
- Letna doza v Sloveniji 2-3 mSv

Neionizirajoče sevanje

- **dolgi valovi:** električna napeljava (50Hz)
- **radijski valovi:** radio, TV, mobitel, radijski oddajniki
- **mikrovalovi:** mikrovalovne pečice
- **IR svetloba:** toplota telesa, žarnica na volframovo nitko 95%, IR laser (CD, DVD)
- **vidna svetloba:** vse vidne barve mavrice

Ionizirajoče sevanje

■ Svetloba:

- UV: del sončevega spektra, ki je odgovoren za porjavitev kože, Hg žarnice (solarij), varjenje, excimer laserji za operacije roženice
- Röntgenski (X) žarki: röntgenski aparati, katodne cevi (TV, CRT monitor), Linac
- γ žarki: radioaktivna jedra atomov

■ Delci: α , β , n

Kaj mislimo z izrazom “naprava seva” ali “sevanje je prisotno”?

- Gre za ionizirajoče sevanje
- RTG aparat ali Linac je vključen in deluje
- Radioaktivni vir je izven zaščitnega vsebnika ali brez zaščite
- Nivo sevanja je precej višji kot nekajkratno naravno ozadje

Merske enote

- Gy (Gray) = J/kg
- Sv (Sievert) = J/kg za (uporablja se za računanje efektivne doze v telesu z upoštevanjem vrste sevanja in občutljivosti organov)
- Sv/h (Gy/h): hitrost doze (nivo sevanja)
- Uporabljajo se manjše enote: nSv/h, μ Sv/h, mSv/h, μ Sv, mSv
- $1 \text{ Sv} = 1000 (10^3) \text{ mSv} = 1\,000\,000 (10^6) \mu\text{Sv} = 1\,000\,000\,000 (10^9) \text{ nSv}$

Primeri

- hitrost doze v naravi (Slovenija): $0.05 - 0.2 \mu\text{Sv/h}$
- efektivna doza v naravi: $2 - 3 \text{ mSv/leto}$, dnevna doza $5-10 \mu\text{Sv}$
- polet čez ocean: $50 \mu\text{Sv}$
- obisk Postojnske jame: $50-300 \mu\text{Sv}$
- medicinska diagnostika 1 mSv/leto (povprečje)
- medicinska terapija: $50 - 200 \text{ Gy!!!}$ (To je lahko tudi smrtna doza)
- zakonske omejitve: 1 mSv/leto za prebivalce, 20mSv/leto za profesionalce
- posledice sevanja: 50 mSv sprememba krvne slike; $1 - 6 \text{ Sv}$ opekline, bruhanje, izpadanje las, odpoved imunskega sistema; nad 6 Sv smrt

Primeri na Ol (povzeto po OVID)

- TLD: stavba D, E, H: 0.03 mSv, C: 0.06 mSv mesečno
- delo s pacientom, ki ima apliciran radiofarmak: 0.01 mSv (cel dan)
- intervencija na NM (reševanje pacienta): približno 0.1 - 0.2 mSv
- Delo pri cisternah: 0.1 mSv
- Delo v jodovih sobah: 0.01 mSv

Posledica

- Doze so zanemarljivo majhne, praktično nemerljive
- Osebe ni ogroženo

Razvrstitev po trajanju sevanja

- Radioaktivni izotopi: stalno sevajo, dokler ne razapdejo (NM, BRT)
- Aparati s pospeševalno cevjo: sevajo samo takrat, ko so vključeni (RTG, Linac)
- MRI, UZ in γ kamere niso viri IO sevanja

Uporaba

- Diagnostika
- Terapija
- Interne kalibracije, preizkušanje naprav
- Raziskovalna dejavnost

Odprti viri (open sources)

- Oddelek nuklearne medicine: priprava radiofarmaka, diagnostika in terapija (največ Tc-99m, I-131, F-18)
- Oddelek brahiradioterapije: terapija (I-131)
- Značilnost: sevajo stalno, dokler ne razpadejo
- Pacient po koncu posega seva.

PET-CT

Radioaktivni odpadki – skladiščenje

Radioaktivni odpadki - tekoči

- Hranjenje minimalno 2 meseca
- Odvzem vzorcev in merjenje specifične aktivnosti (zakonsko določilo UV1, tabela 3)
- Izpust

Zaprta viri (sealed sources)

■ Diagnostika:

- stacionarni rentgen, CT, mamograf, premični rentgen, mamotom

■ Terapija

- linearni pospeševalnik - Linac
- terapevtski rentgen (Gulmay)
- radioizotopi: TRT Co-60 (ni več na OI), BRT Ir-192 in Sr-90

■ Interne kalibracije in preizkušanje naprav (NM):

- γ kamere: Co-57, Cs-137, Ba-133
- PET/CT: Na-22, Ga-68

■ Raziskave:

- Rentgen: Gulmay Darpac 2000

Značilnosti

- Sami po sebi ne sevajo (v prostoru ni sevanja, ko je aparat izključen)! →
- → Dostop je možen tudi za nesevalne delavce
- Ni kontaminacije
- Ni radioaktivnih odpadkov
- Pacient po koncu posega ne seva.

Stacionarni rentgenski aparati

CT – računalniška tomografija

Mamografija

Premični aparati

Philips Practix 400 – intenziva

Brahiradioterapija (BRT)

- Brahiradioterapija (BRT) = zdravljenje z radioaktivnimi viri na telesu ali v telesu
- Izotopi (radija ni več):
  - Sr-90 (β sevalec)
  - Ir-192 (γ sevalec)
- Značilnost: stalno sevajo
- Pacient po koncu posega ne seva – vir odstranimo

Napravi za PDR in HDR

Teleradioterapija (TRT)

- Zdravljenje z obsevanjem na daljavo
- Oprema na Onkološkem inštitutu
  - 8 Linacov
  - 1 300kV RTG (Gulmay)
  - 3 simulatorji
- Pacient po koncu posega ne seva.

Linearni pospeševalnik Varian

Raziskovalni RTG - Gulmay Darpac 2000

Kalibrirani zaprti viri za interne kalibracije

3 načini ščitenja pred sevanjem

- Čas
- Razdalja
- Ščit

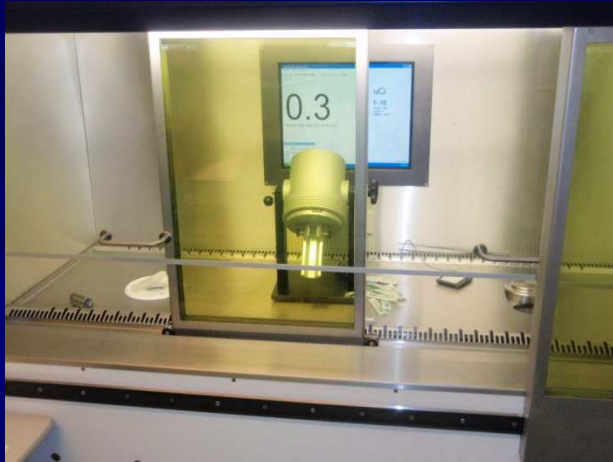
Zaščita pred sevanjem

- Predpisana glede na dejavnost
- RTG: zaščitno **Pb steklo** ali tanka stena
- γ : zaščitna obleka **ne pomaga** (ščiti nas samo pred **kontaminacijo**), Pb plašč je primeren samo za Tc-99m, za ostale vire pa ne, zato zmanjšamo čas zadrževanja na minimum in povečamo razdaljo do vira na maksimum
- β : nekaj **mm plastike**
- Linac: **1 m betona**

Kaj ni zaščita pred sevanjem?

Primeri zaščite

Območja s povišanim sevanjem

■ Nadzorovano območje:

- Posebej označeno z znakom (POZOR SEVANJE)
- Vstop je nadzorovan
- Prostor z RTG napravo, prostori z radioaktivnimi viri (cel NM, BRT jod), prostor obsevalnega aparata + klet + travnik

■ Opazovano območje – tu posebnih omejitev ni - nadzorni prostori aparatov

Oznake POZOR SEVANJE

Povzetek

- Prejete doze pri delu na OI so nizke (razen na NM) – tveganje za sevalne posledice je majhno, delo je varno
- Prejete doze za nesevalne delavce so nemerljive, ni potrebno razvrščanje med sevalce
- Pozorni moramo biti na oznake, ki označujejo povišano sevanje
- Upoštevati moramo navodila osebja oddelka (gibanje po oddelku, možnost kontaminacije, časovni plani obsevanja)
- Seva samo pacient, ki pride iz NM (tudi BRT-jod), ostali pacienti iz drugih oddelkov (RTG, BRT in TRT pa ne)

Hvala lepa za pozornost!

Vprašanja?

Viri sevanj na Ol in osnove varstva pred sevanji

Uroš Čotar, univ. dipl. fiz.,
odgovorna oseba za varstvo pred sevanji
Onkološki Inštitut, Ljubljana

Namen

- Seznanitev s sevanjem in viri sevanj na OI
- Odpravimo strah pred sevanjem
- Namen ni prepričevanje, da je sevanje škodljivo ali koristno

Vsebina

- Osnove o sevanju
- Viri sevanj na OI
- Zaščita pred sevanjem
- Območja s povišanim sevanjem

Vse seva!

- Kozmično sevanje, direktno sevanje iz zemlje (naravna radioaktivnost), ingestija s hrano: $\sim 1/2$ letne doze
- Inhalacija radona: $\sim 1/2$ letne doze
- Umetni viri (medicina, industrija): $< 10\%$
- Letna doza v Sloveniji 2-3 mSv

Neionizirajoče sevanje

- **dolgi valovi:** električna napeljava (50Hz)
- **radijski valovi:** radio, TV, mobitel, radijski oddajniki
- **mikrovalovi:** mikrovalovne pečice
- **IR svetloba:** toplota telesa, žarnica na volframovo nitko 95%, IR laser (CD, DVD)
- **vidna svetloba:** vse vidne barve mavrice

Ionizirajoče sevanje

■ Svetloba:

- **UV:** del sončevega spektra, ki je odgovoren za porjavitev kože, Hg žarnice (solarij), varjenje, excimer laserji za operacije roženice
- **Röntgenski (X) žarki:** röntgenski aparati, katodne cevi (TV, CRT monitor), Linac
- **γ žarki:** radioaktivna jedra atomov

■ Delci: α , β , n

Kaj mislimo z izrazom “naprava seva” ali “sevanje je prisotno”?

- Gre za ionizirajoče sevanje
- RTG aparat ali Linac je vključen in deluje
- Radioaktivni vir je izven zaščitnega vsebnika ali brez zaščite
- Nivo sevanja je precej višji kot nekajkratno naravno ozadje

Merske enote

- Gy (Gray) = J/kg
- Sv (Sievert) = J/kg za (uporablja se za računanje efektivne doze v telesu z upoštevanjem vrste sevanja in občutljivosti organov)
- Sv/h (Gy/h): hitrost doze (nivo sevanja)
- Uporabljajo se manjše enote: nSv/h, μ Sv/h, mSv/h, μ Sv, mSv
- $1 \text{ Sv} = 1000 (10^3) \text{ mSv} = 1\,000\,000 (10^6) \mu\text{Sv} = 1\,000\,000\,000 (10^9) \text{ nSv}$

Primeri

- hitrost doze v naravi (Slovenija): $0.05 - 0.2 \mu\text{Sv/h}$
- efektivna doza v naravi: $2 - 3 \text{ mSv/leto}$, dnevna doza $5-10 \mu\text{Sv}$
- polet čez ocean: $50 \mu\text{Sv}$
- obisk Postojnske jame: $50-300 \mu\text{Sv}$
- medicinska diagnostika 1 mSv/leto (povprečje)
- medicinska terapija: $50 - 200 \text{ Gy!!!}$ (To je lahko tudi smrtna doza)
- zakonske omejitve: 1 mSv/leto za prebivalce, 20mSv/leto za profesionalce
- posledice sevanja: 50 mSv sprememba krvne slike; $1 - 6 \text{ Sv}$ opekline, bruhanje, izpadanje las, odpoved imunskega sistema; nad 6 Sv smrt

Primeri na OI (povzeto po OVID)

- TLD: stavba D, E, H: 0.03 mSv, C: 0.06 mSv mesečno
- delo s pacientom, ki ima apliciran radiofarmak: 0.01 mSv (cel dan)
- intervencija na NM (reševanje pacienta): približno 0.1 - 0.2 mSv
- Delo pri cisternah: 0.1 mSv
- Delo v jodovih sobah: 0.01 mSv

Posledica

- Doze so zanemarljivo majhne, praktično nemerljive
- Osebe ni ogroženo

Razvrstitev po trajanju sevanja

- Radioaktivni izotopi: stalno sevajo, dokler ne razapdejo (NM, BRT)
- Aparati s pospeševalno cevjo: sevajo samo takrat, ko so vključeni (RTG, Linac)
- MRI, UZ in γ kamere niso viri IO sevanja

Uporaba

- Diagnostika
- Terapija
- Interne kalibracije, preizkušanje naprav
- Raziskovalna dejavnost

Odprti viri (open sources)

- Oddelek nuklearne medicine: priprava radiofarmaka, diagnostika in terapija (največ Tc-99m, I-131, F-18)
- Oddelek brahiradioterapije: terapija (I-131)
- Značilnost: sevajo stalno, dokler ne razpadejo
- Pacient po koncu posega seva.

PET-CT

Radioaktivni odpadki – skladiščenje

Radioaktivni odpadki - tekoči

- Hranjenje minimalno 2 meseca
- Odvzem vzorcev in merjenje specifične aktivnosti (zakonsko določilo UV1, tabela 3)
- Izpust

Zaprta viri (sealed sources)

■ Diagnostika:

- stacionarni rentgen, CT, mamograf, premični rentgen, mamotom

■ Terapija

- linearni pospeševalnik - Linac
- terapevtski rentgen (Gulmay)
- radioizotopi: TRT Co-60 (ni več na OI), BRT Ir-192 in Sr-90

■ Interne kalibracije in preizkušanje naprav (NM):

- γ kamere: Co-57, Cs-137, Ba-133
- PET/CT: Na-22, Ga-68

■ Raziskave:

- Rentgen: Gulmay Darpac 2000

Značilnosti

- Sami po sebi ne sevajo (v prostoru ni sevanja, ko je aparat izključen)! →
- → Dostop je možen tudi za nesevalne delavce
- Ni kontaminacije
- Ni radioaktivnih odpadkov
- Pacient po koncu posega ne seva.

Stacionarni rentgenski aparati

CT – računalniška tomografija

Mamografija

Premični aparati

Philips Practix 400 – intenziva

Brahiradioterapija (BRT)

- Brahiradioterapija (BRT) = zdravljenje z radioaktivnimi viri na telesu ali v telesu
- Izotopi (radija ni več):
  - Sr-90 (β sevalec)
  - Ir-192 (γ sevalec)
- Značilnost: stalno sevajo
- Pacient po koncu posega ne seva – vir odstranimo

Napravi za PDR in HDR

Teleradioterapija (TRT)

- Zdravljenje z obsevanjem na daljavo
- Oprema na Onkološkem inštitutu
  - 8 Linacov
  - 1 300kV RTG (Gulmay)
  - 3 simulatorji
- Pacient po koncu posega ne seva.

Linearni pospeševalnik Varian

Raziskovalni RTG - Gulmay Darpac 2000

Kalibrirani zaprti viri za interne kalibracije

3 načini ščitenja pred sevanjem

- Čas
- Razdalja
- Ščit

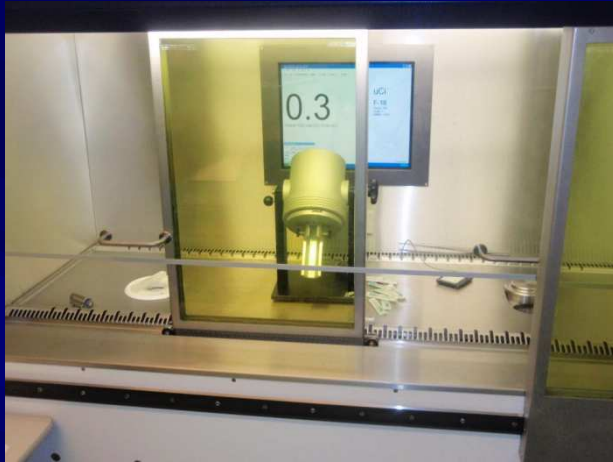
Zaščita pred sevanjem

- Predpisana glede na dejavnost
- RTG: zaščitno Pb steklo ali tanka stena
- γ : zaščitna obleka ne pomaga (ščiti nas samo pred kontaminacijo), Pb plašč je primeren samo za Tc-99m, za ostale vire pa ne, zato zmanjšamo čas zadrževanja na minimum in povečamo razdaljo do vira na maksimum
- β : nekaj mm plastike
- Linac: 1 m betona

Kaj ni zaščita pred sevanjem?

Primeri zaščite

Območja s povišanim sevanjem

■ Nadzorovano območje:

- Posebej označeno z znakom (POZOR SEVANJE)
- Vstop je nadzorovan
- Prostor z RTG napravo, prostori z radioaktivnimi viri (cel NM, BRT jod), prostor obsevalnega aparata + klet + travnik

■ Opazovano območje – tu posebnih omejitev ni - nadzorni prostori aparatov

Oznake POZOR SEVANJE

Povzetek

- Prejete doze pri delu na OI so nizke (razen na NM) – tveganje za sevalne posledice je majhno, delo je varno
- Prejete doze za nesevalne delavce so nemerljive, ni potrebno razvrščanje med sevalce
- Pozorni moramo biti na oznake, ki označujejo povišano sevanje
- Upoštevati moramo navodila osebja oddelka (gibanje po oddelku, možnost kontaminacije, časovni plani obsevanja)
- Seva samo pacient, ki pride iz NM (tudi BRT-jod), ostali pacienti iz drugih oddelkov (RTG, BRT in TRT pa ne)

Hvala lepa za pozornost!

Vprašanja?

